

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Björn Östbring

Allison, Graham, 2017. *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Boston & New York: Houghton Mifflin Harcourt.

Anmälan av Rikard Bengtsson

För den internationell-politiskt intresserade är få böcker lika aktuella och tankeväckande som denna analys av den säkerhetspolitiska dynamiken mellan USA och Kina, författad av Harvardprofessorn Graham Allison. Bokens huvudargument är lika enkelt som provocerande och oroväckande – historien lär oss att när en dominerande stormakt utmanas av en aspirerande stormakt så slutar det oftast med storskaligt krig. De två världskrigen vittnar om detta, liksom exempelvis krigen mellan Storbritannien och Frankrike under 1700-talet och Sveriges utmaning mot det Habsburgska riket under 1600-talets första hälft. Vi befinner oss nu återigen i ett sådant läge: USA:s dominerande position utmanas av Kina, och den hegemoniska stabiliteten som vi levt med under decennier undermineras. Går det att undvika att även detta fall slutar i storskaligt krig?

Den bakomliggande dynamiken är välkänd och brukar refereras till som Thukydidesfällan. I sin analys av det Peloponnesiska kriget (431-404 f.Kr.) identifierar den då samtida historikern (och generalen) Thukydides just detta förhållande: ”det var Athens uppgång, och den fruktan denna ledde till i Sparta, som gjorde krig oundvikligt.” Drivkrafterna innefattar dels den aspirerande maktens självbild och anspråk på såväl materiella resurser som respekt och handlingsutrymme, dels den dominerande maktens självuppfattning,

fruktan och försvar av den rådande ordningen och den egna särställningen.

Grundfrågan i Allisons analys handlar alltså om möjligheten för USA – den enda existerande supermakten – och Kina – som allt tydligare såväl ekonomiskt som politiskt och militärt mobiliserar en inte bara regional utan också global roll – att undvika att gå i Thukydides fälla. Allisons slutsats är att detta vid första anblick blir svårt att undvika – historien är en oroväckande guide i detta avseende. Det bärande argumentet är att det strukturella trycket i det internationella systemet obönhörligen leder till konfrontation mellan existerande och framväxande stormakter, i de flesta fall innefattandes militära medel, även när ambitionen har varit att undvika dem. Men – och det är ett viktigt men – det är inget deterministiskt eller fatalistiskt perspektiv Allison förfäktar. Kriget kan undvikas – ansvarsfulla och skickliga politiska ledare kan dramatiskt minska eller till och med eliminera risken för att gå i fällan.

Boken är ett resultat av ett Harvard-baserat forskningsprojekt under Allisons ledning som har identifierat sexton fall från sent 1400-tal (Spanien-Portugal) och framåt i tiden där dominerande stormakter har utmanats av framväxande stormakter. I tolv av dessa fall har rivaliteten slutat med krig, i fyra fall har parterna – av helt olika skäl, vilka vi återkommer till nedan – undvikit en militär konfrontation. Tilläggas bör att i flertalet fall med krig som utgång så visar historiska studier att bägge parter haft intentionen att undvika krig men till sist ändå hamnat i krig.

Allisons bok är i delar ingen munter läsning – risken för ett krig mellan USA och Kina med katastrofala följder är en realitet. Men utgången är inte given, argumenterar Allison

och ingjuter visst hopp i läsaren. Strukturellt tryck till trots visar forskningen på fyra fall där drabbningen mellan en framväxande och existerande stormakt inte resulterat i krig, vilket ger oss en fingervisning om faktorer som kan spela roll.

Det första fallet, Portugal-Spanien under andra halvan av 1400-talet, kan beskrivas som ett fall av hierarkisk-auktoritativ konfliktlösning. Portugal var den dominerande makten med ett globalt imperium och herravälde till havs, men successivt kom Spanien att växa sig starkare och utmana den portugisiska dominansen. Konflikten mellan de två fördjupades och i ett försök att lösa densamma vände sig det spanska regentparet till påven, Alexander VI, för medling. Påvens förslag för att undvika krig – att dra en linje från norr till söder genom västra hemisfären för att tillmäta Spanien delarna väster om linjen och Portugal delarna öster om linjen – var huvuddragen i det fredsavtal som slöts i Tordesillas 1494. Fallet illustrerar betydelsen av utomstående konfliktlösning (erkänd av parterna) och mer generellt betydelsen av internationella institutioner och internationell rätt.

Det andra fallet handlar om konflikten mellan det brittiska imperiet och den framväxande stormakten USA, som under decennierna fram till 1900 snabbt vuxit sig starkare än Storbritannien i alla väsentliga avseenden, samtidigt som Storbritannien var involverad i konflikter på andra håll (med Tyskland och i Sydafrika). Den fredliga utgången av kraftmätningen illustrerar enligt Allison flera aspekter av potentiellt generell relevans – dels betydelsen av de kulturella band som fanns mellan de två stormakterna och som möjligen gjorde det enklare för Storbritannien att acceptera att man inte längre var globalt ledande, dels betydelsen av politiskt ledarskap, insikt och återhållsamhet. Britterna insåg själva att de inte kunde utmana USA i Nordamerika (särskilt inte parallellt som kraftmätningen med Tyskland trappades upp) och agerade inte övermodigt när man utmanades. Samtidigt var den amerikanske

presidenten Roosevelt, i andra avseenden stridslysten, noga med att inte utmana Storbritanniens grundläggande säkerhet och suveränitet utan isolera kampen till fjärran territorier.

Kalla kriget utgör ett tredje fall i vilket en stormaktskonfrontation mellan en aspirerande stormakt (här Sovjetunionen) och en dominerande stormakt (USA) inte lett till krig. Efter andra världskriget växte sig Sovjetunionen allt starkare ekonomiskt, etablerade en politisk intressesfär i östra Europa, utvecklade globala ambitioner och utmanade USAs dominerande ställning. Denna utveckling (eller risken för en sådan utveckling) observerades tidigt av USA (vilket både Kennans "Long Telegram" och Nitzes NSC-68-rapport vittnar om). Konflikten kom successivt att genomsyra alla samhällsdimensioner (ekonomiskt, politiskt, ideologiskt, militärt, kulturellt) och innefattade alla former av konfrontation, inklusive det vi idag skulle kalla hybridkrigföring. Alla förutom en: direkt militär konfrontation mellan de två supermakterna. Hur kan vi förstå detta? Det konventionella svaret på frågan utgår från kärnvapnets förgörande kraft. Den ömsesidiga utvecklingen av kärnvapenkapacitet med andraslagsförmåga – och insikten på ömse sidor att denna kapacitet finns hos den andre – skapar paradoxalt nog en stabil terrorbalans baserad på risken för ömsesidig förgörelse.

Men detta ger inte hela bilden. Båda sidor i en konflikt vill förvisso rimligtvis undvika en kärnvapenkonfrontation, men måste samtidigt vara beredda att riskera just det utfallet för att få sin vilja fram, annars är det fritt fram för den andre att driva sina vitala intressen. Allison's analys av Kubakrisen 1962, det kanske allvarligaste läget under hela kalla kriget, visar på just denna dynamik – med skyhöga insatser agerade såväl Sovjetunionen som USA för att utmana den andre samtidigt som man försökte hitta vägar att backa ur situationen för att undvika en katastrof. Att manövrera i sådan terräng kräver politisk

fingertoppskänsla. Allison understryker i sammanhanget inte minst president Kennedys delikata balans av offensiv och defensiv hållning (hot, löften, beslutsamhet, återhållsamhet, allt inom tydligt definierade tidsramar). Den generella observationen här har således att göra med betydelsen av politiskt ledarskap. Efterspelet av Kubakrisen, såväl omedelbart som under årtiondena som följde, visar på en annan aspekt av potentiellt generellt intresse, nämligen utvecklingen av institutionella arrangemang för avspänning – förtroendeskapande åtgärder, verifiering, nedrustningsavtal mm.

Det fjärde fallet utgörs av samtidens europeiska dynamik och specifikt hur framväxten av ett ekonomiskt och politiskt ledande återförenat Tyskland inte har lett till militär konfrontation med efterkrigstidens europeiska stormakter Frankrike och Storbritannien. Allisons argument för det principiellt avgörande i detta fall följer gängse tolkningar – konflikten äger rum inom ramen för ett avancerat (ekonomiskt, politiskt och militärt) institutionellt arrangemang bestående av EU och NATO inklusive amerikanskt kärnvapenparaply, som (beroende på perspektiv) antingen begränsar det politiska agerandet eller förändrar uppfattningar om och identitet hos de inblandade.

Allison är i statsvetarkretsar mest känd för sin analys av Kubakrisen men har utöver en halvsekel lång framstående karriär vid Harvard (inte minst som dekan för Kennedy School of Government) även bland annat varit rådgivare till försvarsministrarna i Reagans, Clintons och Obamas presidentadministrationer. Samtliga dessa erfarenheter genomsyrar boken. Texten är välskriven, lättillgänglig och engagerande; analysen initierad och generellt sett övertygande. Det hindrar inte det finns ett antal kritikpunkter att ventilera, varav fyra är av central betydelse. Den första invändningen handlar om bristen på konceptualisering av centrala begrepp. Grundläggande för analysen är naturligtvis begreppet krig, men även stormaktsbegreppet står i centrum. Beroende

på hur dessa definieras kan ytterligare fall komma ifråga alternativt att inte samtliga sexton fall platsar på listan. Olika urval kan i sig stärka eller försvaga tesen om Thukydidess-fällan. Viktigare är emellertid att avsaknaden av resonemang kring begreppens innebörd är problematisk eftersom fenomenen som krig, fred, styrelseskick och makt ändrat karaktär under de många sekel som analysen omfattar.

Denna ahistoriska hållning ligger också till grund för en andra kritikpunkt, som handlar om frånvaron av reflektion kring kontinuitet och förändring vad gäller det internationella systemets natur och staters bevekelsegrunder för sin utrikespolitik. Man kan argumentera för att det internationella systemet idag – mot bakgrund av kapitalismens utbredning och konsolidering och den ekonomiska globaliseringen – i grunden fungerar annorlunda jämfört med tidigare. En möjlig innebörd är att realismens antagande om det allt överskuggande säkerhetsdilemmat inte längre gäller och att stater – åtminstone de som tjänar på den rådande ordningen, vilket mycket väl kan vara även uppstickarna – generellt sett prioriterar systemstabilitet och gemensamma intressen framför revisionism. Konkurrens, konflikt och egoistiskt beteende kvarstår enligt resonemanget, men inom ramen för att den rådande ordningen gynnar samtliga som anammar den grundläggande (kapitalistiska) logiken. I en sådan värld är militär konfrontation och erövring inte längre självklar, kanske inte ens logisk, säkerhetspolitik (förutom för dem som känner sig förfördelade av systemet, vill ändra det i grunden eller tar på sig rollen som spoilers i strävan att ändra sin egen status). Allisons tes hade stärkts väsentligt om detta resonemang hade problematiserats och bemötts.

En tredje kritikpunkt handlar om en obalans i analysens grundläggande utformning. Analysen bygger på strukturell logik och argumentation, samtidigt som resonemanget (såväl Thukydidess som Allisons) i grund och botten handlar om aktörsspecifika dimensioner – uppfattningar om den egna rollen och

om andras roll och plats i systemet, antaganden/förståelse för hur den internationella politiken fungerar, och känslor som fruktan, osäkerhet, respekt, heder och rättmätighet. Aktörsanalysen är underordnad och underutvecklad i Allison's i övrigt eleganta arbete, vilket rimmar illa med argumentationen såväl vad gäller Kinas framväxt och USAs reaktion på densamma som specifikt avseende presidenterna Xis och Trumps förhållnings-sätt (de är varandras diametrala motsatser i många väsentliga avseenden, säger Allison, men delar ett grundläggande drag – idén om det egna landets storslagenhet och historiska betydelse).

Den fjärde och sista punkten är snarast ett önskemål om en dimension som inte får tillräcklig uppmärksamhet i analysen, nämligen reflektion kring betydelsen av politiskt styrelseskick hos de inblandade parterna. Mer specifikt kan man fundera över vad litteraturen om demokratisk fred hade kunnat tillföra Allison's analys, dels som potentiell förklaring i två av de lyckosamma fallen ovan (USA-Storbritannien respektive Tyskland-Storbritannien/Frankrike), dels ur perspektivet att fundamental skillnad i styrelseskick inte omöjliggjorde ett lyckosamt utfall (här definierat som frånvaro av krig) mellan USA och Sovjetunionen.

Invändningarna ovan till trots återstår det likväl en obehagskänsla av att det ligger alldeles för mycket i Allison's resonemang för att bara avfärda det och hoppas på det bästa. Förvisso är storskaligt krig mellan USA och Kina osannolikt ur ett rationellt perspektiv – kärnvapnens förgörande kraft ger en fullständigt absurd kalkyl på ömse sidor och även för ett storskaligt krig med endast konventionella medel (vilket i sig endast torde vara en teoretisk möjlighet) gäller att vinsterna inte alls står i proportion till förlusterna.

Men en stegvis och oförutsägbar händelseutveckling, möjligen med ett missförstånd eller olyckshändelse som utlösande faktor, kan i senare skeden leda till ökad spänning och i förlängningen militär våldsanvändning.

En fartygsincident i Sydkinesiska havet mellan ett amerikanskt patrullfartyg och en kinesisk fiskebåt kan snabbt eskalera bortom kontroll. En urspårad handelskonflikt mellan Japan och Kina som börjar anta militära proportioner kan i förlängningen inbegripa USA genom de alliansförpliktelser landet har gentemot Japan. Det är inte svårt att se krisscenarioer framför sig med ofullständig information, snabb händelseutveckling, tvetydig ordergivning och misstänksamhet i en explosiv blandning.

Dessa scenarier utspelas i ett sammanhang där premisserna i de lyckosamma fallen i Allison's analys endast delvis är för handen (i en ogenerat optimistisk tolkning) – ömsesidig kärnvapenkapacitet finns förvisso, men institutionella arrangemang, säkerhetspolitisk arkitektur och respekt för internationell rätt och överordnad auktoritet (exempelvis FN) lyser med sin frånvaro. Om vi dessutom problematiserar komplexiteten i kommunikationen mellan stormakterna (i vilken utsträckning förstår de egentligen varandra?) liksom antagandet om rationalitet på beslutsfattarnivå så mörknar bilden ytterligare.

Med det sagt är det samtidigt möjligt att argumentera att vi befinner oss i en ny tid av så djup och betydelsefull ekonomisk interdependens och globalisering att situationen liknar terrorbalansen på kärnvapenområdet. Medan ekonomisk interdependens tidigare i historien inte förhindrat krig (fallet Tyskland-Storbritannien före första världskriget är ett tragiskt exempel härpå) är den globala ekonomin idag integrerad på ett djupare sätt (omfattande direktinvesteringar, handel i regionala och globala värdekedjor, kritisk infrastruktur för energileveranser mm), vilket gör att den ekonomiska kalkylen för krig är bortom rimliga proportioner. Istället ser vi hur beroendeförhållanden och sårbarheter används för politiska syften. Dagens och morgondagens geoeconomiska dynamik raderar således inte konfliktpotentialen mellan det framväxande Kina och den försvagade hegemonen USA, men kriget förs

med andra medel. Även i denna situation kvarstår dock behovet av ansvarsfullt politiskt ledarskap. Frågan är om sådana aktörsförutsättningar är för handen vad gäller USA respektive Kina.

Rikard Bengtsson är docent och universitetslektor vid Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
E-post: rikard.bengtsson@svet.lu.se

Damtoft Poulsen, Aske, 2018.
Accounts of Northern Barbarians in Tacitus' Annales. A contextual analysis. Lund: Media-Tryck Lund.

Anmälan av Lovisa Brännstedt

För den som är intresserad av Roms historia är Cornelius Tacitus ofrånkomlig. På en kondenserad, tät och stundtals svårtillgänglig latinsk prosa redogör han för det tidiga romerska kejsardömets historia på ett till synes objektiva, men inte desto mindre dramatiska sätt. Hur den romerska republiken blev till ett kejsardöme och hur den gamla senatsaristokratin förlorade i makt och inflytande är centralt i Tacitus författarskap. Själv senator och konsul år 97 led han svårt under det förtryck som kom att känneteckna den senare delen av kejsar Domitianus styre. Även om perioden har nyanserats av forskare så tycks den ha präglats av ett ökat envælde och hårda straff för politiska meningsmotståndare. Det är således först efter Domitianus död som Tacitus anser sig kunna skriva fritt och det är nu som han färdigställer *Annales* ("årsböcker"). Verket skildrar de julisk-claudiska kejsarnas tid vid makten, med början från Augustus död år 14 fram tills Neros fall år 68. Trots att de inte är bevarade i sin helhet utgör Annalerna en grundbult i romersk historieskrivning. Följaktligen är de också väl utforskade. Så hur gör man då för att skriva ytterligare en relevant bok inom ämnet?

Aske Damtoft Poulsen har i sin litteraturvetenskapliga avhandling i latin valt att istället

för att fokusera på de politiska intrigerna i Rom söka sig utanför imperiets gränser. Han vänder sig till Tacitus skildringar av de barbarer (*barbari*) som befolkade det kalla Norden: germaner, traker, briter och galler. Något som förenar dessa folkgrupper är, enligt Tacitus, deras instabila politiska strukturer, men också deras styrka som krigare och deras hängivenhet till frihet, *libertas*. Just frihet är ett nyckelbegrepp i Tacitus författarskap, och hur man bör agera i en tid då friheten drastiskt har minskat, vare sig man är romersk medborgare eller barbar.

Avhandlingens analys är koncentrerad till tre ingående fallstudier: den cheruskiske hövdingen Arminius som år 9 ledde de styrkor som i inre Germanien (Teutoburgerskogen) förintade tre romerska legioner, den brittiska drottningen Boudicca som härskade över icenerna i dagens Norfolk och som år 61 ledde ett stort uppror mot den romerska överhögheten och den thrakiska revolt som ägde rum år 26. Den sistnämnda konflikten gick i korthet ut på att thrakerna vägrade finna sig i utskrivning och nekade Rom sina bästa soldater. Dessutom, skriver Tacitus, levde de i ociviliserade delar av världen vilket hade givit dem ett krigiskt sinnelag. Romarna, under ledning av Poppaeus Sabinus, kontrade med att belägra den thrakiska befästningen. Innanför murarna rådde snart brist på förnödenheter och "allt stank av ruttande blod, vidriga lukter, pest" med Tacitus ord (övers. Bertil Cavallin). Det svåra läge som de befann sig i förvärrades dessutom av att de inte kunde enas om en strategi. En av de till åren komna thrakerna föreslog att man skulle lägga ned vapnen och hans förslag fick gensvar hos "dem för vilket livet betydde mer än äran". Flera av de yngre krigarna var däremot beslutsamma att inte ge upp sin frihet, och bland dem fanns det både de som förespråkade självmord, och de som föredrog att dö i strid. Det hela slutade med att de tappreste bland thrakerna antingen dog för egen hand eller för fiendens svärd medan övriga befolkningen kapitulerade inför Rom.